

אנשים: אחד לש והאחר מהפך בעיסה ואחרון אופה עד שיגיע לככר האחרון. ואסור ללש להוסיף משהו על תש"כ דרהם קמח כדי שלא יתעכב הככר האחרון בעריבה. ולא ימעט מן תש"כ דרהם כדי שלא תחסר ממנו מצות חלה. והמהפך בעיסה והלש אל יניחו את העיסה מידיהם אף רגע. ולא ימשחנה בשמן ולא בשומן ולא בדבש ולא יתן עליה שומשום ולא יתערב עם המים והקמח שום דבר. ולפני האופה צריך להיות כלי ובו מים וכל פעם שתתחמם ידו מן התנור ירחצנה בהם. ובכל פעם שבתחממו המים האלה ישפך אותם ויביא אחרים. וכששופך את המים האלה וכל מים שנוקו בהם העריבה וידי המהפך בעיסה והלש יפזרם כדי שלא יתאספו ויקוו. ואם אותו אופה עושה לחם (מקוטף ב) מים צריך כלי אחר ובו מים שבהם יקטף את הלחם.

וביאור ספור הגאולה בליל פסח: יכין את המצה הזאת וישמור. ויקנה כלשהוא חסא או עולשי הבר או אלעלת' והוא העולשין וישמור.

שלו' (ריצ"ג שם).¹ פסחים מ"ח ב'. יס ברו מקצת ראשונים כגון מר רב סעדיה וזולתו כי דברו חכמים בכבץ אחד וכן כל עסה ועסה צריכה ג' להתעסק בה, אחת לשה ואחת נוחנת המים של קטוף ואחת אופה' (ריצ"ג שם).² שם ל"ו א'. ועי' בריף שם דעות שונות, ודעת רבינו כדעת מקצת רבוותא דאסרי בין בלישה בין בקיטוף בין ביום ראשון בין ביום שני דרבנן'. וזוהי גם דעת בה"ג. אולם רב כהן דק רב שרייא סוברים שרק בלילה הראשון אסור לקטף בשמן. שצריך לחם עוני (ריצ"ג ח"ב עמ' צ"ג ושע"ת סי ק', שבה"ל סי' ר"ד).¹² שם מ' ב'.¹² עי' פיה"מ להרמב"ם ס"ב מ"ח. והנוסח העיקרי כנוסח כ"י אכ"י (אפשטיין).¹⁵ שם מ"ב א'.²⁰ שם

ג' אנפס אחדהם יגרהג ואלאכר יקלב אלי עגין ואלאכר יכבו אלי אן ינתהי אלי אכר רגיה ולא יגזו ללעגאן אן יזיד עלי תשכ דרהמא דקיק שיא לילא יבטי אכר אלרגפאן פי אלמעגן ולא ינקץ מן תשכ דרהמא לילא ימעצה מצות חלה. ולא יגזו למקלב אלעגין ולא ללמגרהג אן ידעו אלעגין מן אידיהם אלבתה. ולא ימסחה בזית ולא בדהן ולא בעסל ולא ילקי עליה סמסס ולא יכאלט אלמא ואלדקיק שיא. ויגב עלי אלכבאן אן יכון בין ידיה אניה פיהא מא כל מא סכנת ידה מן אתנור גסלהא פיה וכל מא חמי דלך אלמא רמי בה וגאב גירה. ואדא רמי דלך אלמא [וכל מא אלדי יגסל בה אלמעגן וידי אלמקלב] ואלמגרהג ירש רשא לילא יגתמע ויסתקע. פאן כאן אלכבאן הודא יכבו כבו / אלמא יתתאג אלי אניה אכרי יכון פיהא מאא ימסח בה אלכבו.

ושרח חכאיה אלפרקאן פי לילה אלפסח הו אן יצלח הדא אלפסיר וירפע וישתרי מן אלכס או מן אלטרשקוק או אלעלת' והו אלהנדבי

אכו ויעגן.¹ גרהג, אולי הרחבה מהשרש גרג. תרגמתי לש. לפיה ענין ולפינוס' אכיר ורוגהא. אדמא אכיר ואלאכר יכבו ואלאכר יקלב אלעגין דאימא.³ אדמא רגיה מנה; אכו אלי אכר כבוה אכיר רגיה מנה.⁴ אכו לאלא יבך.⁵ מן תש"כ אדמא אכו; אא חרק (ו).⁷ אדמא אכו ללמקלב. אכו ולא ללמרווג. אדמא אן ידעא.⁸ אדמא אכו אידימא בהה.⁹ סמסס באא אדמא מטושטש; אכו סמסס.¹⁰ אדמא אכו אלדקיק ואלמא.¹² אדמא אכו ידאה ... פיהא.¹⁴ אא יגסל בה ידי אלעגאן ואלמקלב; אכו (15-13) דלך אלמא צב גירה ואדא צב הדא אלמא וכל מא יוגסל בה אלמעגן וידי אלמקלב ואלמגרהג! פינבגי אן ירשהא רשא. — ההוספה — וכל מא מתקבלת על הדעת. [אלעגאן באא בא כנראה מתוך אי-הכנה (קרא אלמעגן במקום אלמעגן). ומתוך כך גם הקדים מלת ידי'. בעט].¹⁶ אדמא מנהא (אדמא בה מנהא) אלפסיר.¹⁹ אכו יוצלת.

אלכאבו. אדמא אכו פיתתאג ... אכרי ימסח 1-19 — וירפע, אדמא אכו (אדמא

ויקנה כל שהוא משאר הירקות כגון כרפס וגרגיר וצנון, ויכין רוטב מן תמרים ואגוזים ושומשום וילוש בחומץ וזה נקרא הליק, ויניח שני מינים או ג' או ד' סלק ואורז ודבר מלוח וביצים וישמור כל זאת עד ליל חמשה עשר בניסן, ומיד לכשיתאספו אנשי הבית צריך לקדש על כוס יין בורא פרי הגפן ואח"כ

אלבר¹ מקדאר מא וירפע וישתרי מן באקי אלבקול מתל כרפס וגרגיר ופגל מקדאר מא ויצלח צבאג מן תמר וגוז וסמסם יעגן בכל² ויסמ³ הליק וירפע לזנין או ג' או ד' סלק וארז ומאלח וביץ וירפע גמיע דלך אלי לילה אל-⁵ כאמסה עשר מן ניסן. פאול מא יגתמע אהל אלבית יגב אן יקדס עלי כאס שראב בורא פרי הגפן תם

ב אתה ייי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו ויתן לנו ייי אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון ויום חג המצות הזה זמן חירותנו בשמחה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרתה אותנו קדשתה מכל העמים מועדי קדשך בשמחה וששון הנחלתנו ב אתה ייי מקדש ישראל / והזמנים. ב אתה ייי אלהינו מלך העולם שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

ויסבו וישתו. — וכן דרך הקידוש של כל חג בשינוי מקום שם ההגה הוא חוץ מן חג ההשמדה בלבד שאין אמרים בו שהחינו. ואם חל החג בליל שבת מקדים בתחלה ויכלו שלשת הפסוקים אח"כ בורא פרי הגפן אח"כ אשר בחר בנו כפי שרשמתי וכולל את השבת עם הפסח

ויתכון וישרבון. — וכדי סביל קדוס כל עיד בתגייר מוצע אסם דלך אלעיד מא כלי עיד אלכס וחדה אנה יחדף מן אלקול שהחיינו. ואן אַתפּק אלעיד לילה אלסבת יקדס אולא ויכלו אלג פואסיק תם בורא פרי הגפן תם אשר בחר בנו עלי מא דסמת וישדך אלסבת מע אלפסח

ותתן לנו ייי אלהינו שבתות למנוחה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון

ל"ס א. 2. בסרפ"ג: ומביאין לפנינו חרוסת חליקא (בהוצ' פרויקין ששמו: חליקא, וכננו'ש ח"ב 258: ששמו סליקה וצ"ל: חליקה) שעושין אותו במקומו מן תמרים. 4. פסחי' קי"ד ב': מאי שני תבשילין א"ר הונא סילקא וארווא. 17. חג ההשמדה הוא יום ז' של פסח; עי' ס' הכרונולוגיה של אלבירוני (הוצ' זכאו עמ' 281) ששם נזכר שביוס' של פסח השליך ה' את סרעה אל הים והיום נקרא - אלמכס. ועי' בשינויי הנוסחאות כאן.

ואלסרשקוק; בא"א חסר. 2. אדמא אלכרפס ואל-גרניר ואלפגל מקדאר מא וירפע איצא; בא"א חסר. 3-4. אבו ויעזן ... הוליק וירפע לילה כמסה עשר ויטבך לזנין; אדמא וירפע ויטבך (ז). 6. אבו כמסה עשר פאול ... סיגב. 8. בא"א נוסף בכתובה אחרת: קדוס אלפסח; אבו הלילא דפסחא. 11. אבו חירותינו מקרא; אדמא קרופ. 12. אדמא אבו ואותנו קירשת ... ומועדי ... בשמחה הנחלתנו. 15. ויתכון וישרבון אדמא אבו; בא"א אין. אדמא אבו וכדי יקדס פי לילה כל עיר מא כלא אכר אלפסח אעני אלכס (אבו אלכאס) פאנה. 18. אדמא אבו פאן אחפּק לילה. אדמא פליקדס. 19. אדמא אבו תם יקדס בורא. 20. עלי, כאן נפסק אדמא למעשה; יש בו עוד חמש שורות ועמוד אחרון, אבל הם מטושטשים לגמרי. 21. אבו פיקול ויתן לנו. 22. למנוחה, כאן נפסק אבו וממשיך בעמ' קלח שו' 20: למען.

18. אדמא אבו פאן אחפּק לילה. אדמא פליקדס. 19. אדמא אבו תם יקדס בורא. 20. עלי, כאן נפסק אדמא למעשה; יש בו עוד חמש שורות ועמוד אחרון, אבל הם מטושטשים לגמרי. 21. אבו פיקול ויתן לנו. 22. למנוחה, כאן נפסק אבו וממשיך בעמ' קלח שו' 20: למען.

שבת וחג המצות הזה ויכתם [וחותם] ב אתה ייי מקדש השבת וישראל והזמנים
תם [אח"כ] שהחיינו.

וכדי סביל כל עיד יתפק מע אלסבת יגייר ומוצע אסם דלך אלעיד. ואן אתפק לילה אל- אחד יקדם אולא בורא פרי הגפן תם אשר בחר בנו עלי מא וצפת תם יברך עלי סראג או שמעה בורא מאורי הא ש תם.

וכן דרך כל חג שיחול להיות בשבת. משנה מקום שם החג ההוא. ואם חל בליל יום א' מקדש תחלה בורא פרי הגפן אח"כ אשר בחר בנו כפי שתארתי אח"כ מברך על מנודה או נר של שעוה בורא מאורי הא ש אח"כ

ב אתה ייי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך /
ובין ישראל לגוים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימים קדשת
ב אתה ייי המבדיל בין קודש לקודש.

וכדי סביל כל קדוס והבדלה אדא אגתמעא פי אל עיד כאן. — תם יגסלון ידיהם ויברכו על נטילת ידיהם ויקדמו מאידה עליהא בקול והליק פקט ויברך עלי ואחד ממא ליס הו מרור בורא פרי האדמה ויגמס פי אלהליק ויוכל ויברך בעדה בורא נפשות רבות. תם יקדם מאידה עליהא פטירא או יצע על [י] אלאולי אלפטיר ואלמרור ואלאטבכה אלתי כנת קד וצפת פתוצע תם תשאל ויקאל

וכן דרך כל קידוש והבדלה אם יהיו ביחד באיזה חג שהוא. — אחר כך ירחצו ידיהם ויברכו על נטילת ידיהם ויביאו שולחן ועליו ירקות והליק בלבד ויברך על איזה מין שאיננו מרור בורא פרי האדמה ויטבול בהליק ויאכל ויברך אחריו בורא נפשות רבות. אח"כ מביאים שולחן ועליו מצה, או יניח על הראשון את המצה והמרור ואת התבשילים שכבר תארתי, ומניחים אותו ואח"כ מרימים אותו ואומרים

הא שתא הקא לישנא בארעא דישראל הא שתא עבדי לישנא בני חאפי
כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח

22. אא פתצע. 11. וכ"ה בנוס' מנהג תימן. ובסרע"ג מוסיף: הבדלת וקדשת את ישראל בקדושתך, כמנהגנו, ועי' פסחים ק"ד א' תר"ה בעי למימר וס' הישר לר"ת. הוצ' מק"ג סי' ס"ז—ס"ח. 15. וכ"ה בסרע"ג, ועי' עוד חשובת רב עמרם בסרע"ג ל"ס ב' והשלם ח"ב 218 והובאה גם במעשה רוקח עמ' ס"ו (ופסקאות ממנה בשו"ת מהר"ם ב"ב ד' פראג—בודפסט סי' מ' וד' לבוב סי' שמ"ו ובס' המנהיג הל' פסח סי' פ"ח) שנהגו בקצת מקומות לברך בליל פסח על ג' נטילות ועל כל אחת מהן היו מברכין ברכה מיוחדת: על נטילת ידיהם, על רחיצת ידיהם ועל שטיפת ידיהם, והגאונים רב שר שלום, רב נטרונאי (ג' 114) ורב עמרם מתנגדים לכך. 17. גם בטיבול ראשון, וכ"ה בסרע"ג ל"ח ב' והשלם ח"ב 209 ובהערת פרומקין הובאו דעות הפוסקים השונים בענין זה. 19. עי' מ"ש פרומקין שם. 23. לישנא לשנה הבאה, עי' מ"ש ביאהרבוך. פפר"מ ח"ט 268 (אפשטיין).

ותוצע איצא. וימלא כאסא תאניא פאן כאן
 ב. קא. ב באלחצרה / צבי עאקל יקום קאימא ויסל מא
 כב"ר הדה אללילה עלי מא סאשרח ויגיבה אעלם
 מן פי אלגמאעה באלגואב אלדי אתבתה פאן
 5 לם יך באלחצרה צבי עאקל פיכח דלך אלאעלם
 הו אלסאיל זהו אלמגיב. והדא אלסאל
 ושוב מניחים אותו. וממלאים כוס שני ואם
 יש שם ילד ברדיעת יעמוד על רגליו וישאל
 מה דבר הלילה הזה כפי שאבאר. והחכם
 שבחבורה משיב לו תשובה שארשום אותה.
 ואם אין שם ילד ברדיעת הרי החכם הזה הוא
 השואל והוא המשיב. וזאת השאלה

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבלין
 והלילה הזה מטבלין שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כלו
 מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים שבכל הלילות
 אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין והלילה הזה מסובין. 10

והדא אלגואב

וזאת התשובה

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ייי אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע
 נטויה ואלו לא גאל המקבה את אבותינו ממצרים כבר אנו בנינו ובני בנינו
 משועבדין היינו לפרעה במצרים ולא את אבותינו בלבד / גאל המקבה אלא
 אף אותנו גאל שנא ואותנו הוציא משם כנגד ארבעה בנים דברה תורה
 15 אחד חכם אחד רשע אחד תם אחד שאינו יודע לשאל חכם מה הוא
 אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ייי אלהינו אתכם אף אתה
 אמור לו כהלכת הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקמון רשע מה
 הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ולא לו לפי שהוציא את עצמו מן
 הכלל וכפר בעיקר ואף אתה אמור לו והקחה את שניו בעבור זה עשה
 20 ייי לי ולא לו ואלו היה שם לא היה נגאל תם מה הוא אומר מה זאת
 ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ייי ממצרים מבית עבדים שאינו יודע
 לשאל את פתח לו שנ' והגדת לבנך ביום ההוא לאמר. או והגדת לבנך יכול
 מראש החדש תלמ' לומ' ביום ההוא או ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמ' לומ'
 25 בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה / שיש מצה ומרור לפניך מתחלה

1. א"א ותצע. 5. א"א אלעאלם.

7. סדר ההגדה לרבינו נדפס ע"י פרומקין בסרע"ג
 השלם ח"ב 215-217. - וכ"ה סדר השאלותבסרע"ג וברמב"ם (אלא שהכניס כאמצע גם את השאלה: שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק
 וכו') ובמנהג חומן. אין אנו מסבלין: בסרע"ג רמב"ם מנהג תימן ועוד: אפילו פעם אחת הלילה הזה
 שתי פעמים. 13. המקב"ה = המקום ברוך הוא. 23. או = אי.

עובדי עבודה זרה היו אבותינו עכשו קרבנו המקום ב' ה' לעבודתו שנא ויאמר
 יהושע אל כל העם כה אמר יי' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם
 מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים ואקח את אביכם
 את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן
 לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת
 5 אתו ויעקב ובניו ירדו מצרים ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא
 שהקדוש מחשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים שנא
 ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו
 אתם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו
 ברכוש גדול 10 א. ג. והיא שעמדה לאבותינו / ולנו שלא אחד בלבד עומד עלינו
 אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והק בר' הוא מצילנו מידם צא
 ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה הרשע לא גזר אלא
 על הזכרים ולבן בקש לעקר את הכל שנא ארמי אובד אבי וירד מצרימה
 אנוס על פי הדבר ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור במתי מעט
 15 שנא בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך יי' אלהיך ככוכבי השמים
 לרוב ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם גדול ועצום כמשנא ובני
 ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם ורב כמשנא
 רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים שדים נכונו
 ושערך צמח ואת עירום ועריה וירעו אותנו המצרים כמשנא הבה נתחכמה
 לו ויענונו כמשנא למען ענותו בסבלותם ויתנו עלינו עבודה קשה כמש /
 20 ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך ונצעק אל יי' אלהי אבותינו כמשנא
 21 א. ג. ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה
 ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע יי' את קולנו כמשנא
 וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק
 25 ואת יעקב וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ שנא וירא אלהים את בני

11. א"א לכלותינו. 20. למען, כאן ממשיך א"י. 25. א"י. 11. ולא גרסינן אלא ה"ה כי אם והב"ה מצילנו
 דרך הארץ. מידם וכן הוא בסדר רב עמרם ורבינו סעדיה.

(אכזריות) אמנם בסרע"ג ד"ו ל"ט א' איתא: אלא הקדוש ברוך הוא וכו'. 16. כמשנא— כמו שנאמר.

ישראל וידע אלהים ואת עמלנו כמשנא כל הבן הילוד היאורה תשליכהו וכל
 הבת תחיון ואת לחצנו זה הדחק שנא וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים
 לוחצים אותם ויוציאנו ייי אלהינו ממצרים לא על ידי המלאך לא על ידי
 השרף לא על ידי השליח לא על ידי הדבר אלא הקב"ה בעצמו ביד חזקה זה
 הדבר שנא הנה יד ייי הויה במקנך אשר בשדה בסוסים וג' ובזרוע נטויה זה
 החרב / שנא וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם ובמורא גדול זה גלוי
 השכינה שנא או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות
 ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר
 עשה לכם ייי אלהיכם במצרים לעיניך ובאותות זה המטה שנא ואת המטה
 הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות ובמופתים זה הדם שנא ונתתי
 מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן דבר אחר ביד חזקה שמים
 ובזרוע נטויה שמים ובמורא גדול שמים באותות שמים ובמופתים שמים אלו
 עשר מכות שהביא המקב"ה על המצרים במצרים ואלו הן דם צפרדע כנים
 ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות ר' יהודה היה נותן בהן סימן

דִּצְךָ עֲדֹשׁ בְּאֶחָב

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה / דברים אילו בפסח לא יצא ידי
 חובתו פסח מצה ומרורים פסח שעשו אבותינו בזמן שהמקדש קיים על שום
 מה על שום שפסח המקב"ה על בתי אבותינו במצרים שנ' ואמרתם זבח פסח
 הוא לייי אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו
 הציל ויקד העם וישתחוו מצה זה שאנחנו אוכלים על שום מה על שום
 שלא הספיק בציקן שלאבותינו להחמיץ עד שנגאלו שנא ויאפו את הבצק
 אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו
 להתמהמה וגם צדה לא עשו להם מרורים אילו שאנחנו אוכלים על שום

1. צ"ל: ואת עמלנו אלו הבנים כמשנא וכו'.
 2. א"א הבתק; א"י הדוחק. 3. אלהינו אין בא"י.
 3-4. א"י מלאך ... שרף ... שליח אלא הקב"ה.
 5. א"י ובאותות. 6. א"י צפרדעים.
 7. א"י וכוונות. 8. א"י המכות. 9. א"י צפרדעים.
 10. א"י היה אומר ונותן בהם. 11. א"י במקדש
 כשהיה קיים כהגון. 12. א"י מצה זו אנו. 13. א"י
 בשה"ג ולהלן עמ' קמא. 14. א"י מצה זה: עי'
 15. א"י מצה זה: עי'

מה על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנא וימררו את
 חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה את כל עבודתם אשר עבדו
 בהם בפרך ובכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא
 משם / לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר למי שעשה לנו
 את כל הניסין האילו והוציאנו מעבדות לחירות ונאמר לפניו הללויה הללו
 עבדי יי הללו את שם יי. יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם. ממזרח
 שמש עד מבואו מהלל שם יי. רם על כל גוים יי על השמים כבודו. מי
 כיי אלהינו המגביהי לשבת. המשפילי לראות בשמים ובארץ. מקימי מעפר
 דל מאשפות ירים אביון. להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו. מושיבי עקרת הבית
 אם הבנים שמחה הללויה. בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז. היתה
 יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו. הים ראה וינוס הירדן יסב לאחר. ההרים
 רקדו כאילים גבעות כבני צאן. [מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחר.
 ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן.] מלפני אדון חולי ארץ מלפני
 אלוה יעקב. ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים. ברוך אתה
 יי אלהינו מלך הע אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים / והגיענו ללילה
 הזה לאכול בו מצה ומרורים כן אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו בשמחה לרגלים
 אחרים הבאים לקראתנו שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן
 הפסחים ומן הזבחים שזרק דמם על קיר מזבחך ברצון ונודה לך שיר חדש
 על גאלתנו ב א יי גאל ישראל. ב א י א מ ה ב פרי הגפן

10. צ"ל: הגיענו. ולא גרסי' יגיענו למועדים אלא הגיענו למועדים. שכל הענין עד למטה הוא מדבר בלשון נוכח... וכן הוא בסדר רבי' סעדיה' (אבודרהם). לרגלים: ובפירושו הגדה של פסח. כת"י הספריה הלאומית בירושלם מס' 361. דף ל"ז ב': כתוב בסדור רב סעדיה גאון למועדים ולרגלים. ועי' אבודרהם. 18. שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון כך כתבוהו רב עמרם ורבינו סעדיה' (אבודרהם). ועי' כשה"ג.

3. אכי בכל דור... יצא ממצרים שנא' ואותנו הוציא משם. 4-14. אכי לפאר לרומם לגדל להדר למי... הנסים... הללויה תם יפתח הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי ויקול אלמזמור ואלחאצרון יגיבונה עלי כל נצף סטוק הללויה וכדלך יקול בצאת ישראל ממצרים חתי יבלג אלי חלמיש למעינו מים תם יקול ב אתה יי. 16-18. אכי אלהינו יגיענו לרגלים... לקראתינו בשלום... ונאכל מן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ומבשר זבח שלמים שזרק דמם...

לרצון ונודה לך על גאולתנו. 19-1. ב א - וישרבון נוסף בא" על הגליון; גם באכי אין ברכת כשה"ג.

ויסבו וישתו. וכשהוא אומר מצה זה ידים
 מצה אחת, וכן כשאומר מרורים אלו ידים
 את החסא או מה שיש שם ממינו. ורבים
 מחברינו מוסיפים בספור הגאולה ארבעה
 הדבורים האלה בארבעה מקומות. הדבור
 הראשון אומרים בכורא פרי הגפן:
 אשר ברא יין עסיס ברכה ארוכה
 וחתימתה ב' א' ה' המלך המרום לבדו
 בורא פרי הגפן. וזה אסור לומר
 ואם אמרוהו בטל את הסדר הקבוע, אבל ג'
 האחרים שיותר לאמרום הנה אחד מהם ההרחבה
 בקדוש והיא שאומרים

ויתכון וישרבון. ואדא קאל מצה זה ישיל
 רגיף מן אלפטיר. וכדלך אדא קאל מרורים
 אילו ישיל אלכס או מא כאן מן גנסה.
 וכתיר מן אצחאבנא יזידון פי חכאייה אלפרקאן
 הדה אלד אקואל פי ד מואצע אלקול אלאול
 יקולון פי בורא פרי הגפן אשר ברא
 יין עסיס ברכה טוילה וכאתמתהא ב' א' י
 המלך המרום לבדו בורא פרי
 הגפן והדה לא יגזו אן תקאל פאן קילת
 אפסדת אלרס ולכן אלג אלאכר אלדי יגזו אן
 יקאלו פאחדהם אלאַתסאע פי אלקדוס באן
 יקאל

5

10

קו, א ברוך אתה יי אלהינו מלך / העולם

אשר קדשנו מכל עם	ורוממנו מכל לשון
בחר בנו ויגדלנו	רצה בנו ויפארגנו
תרומה הבדילנו מכל גוי	ארץ חמדה הנחיל אותנו
קידש את שמו בעולם כולו	בגלל אבות שעשו את רצונו
גבורות רבות עשה למענהו	ואין חקר לגפלאותיו
עדת קדושים אותנו קרא	פרם חמדה נטע שעשועים
ויקראם סגלה לשמו	ראשית לקחם מכל גויי הארצות
שהם משולים בצבא מרום	ומכוננים פכוכבי הרקיע

15

20

7. אמר בורא פרי הגפן ואגיד בה (פסחים ק"ו
 א') רב חאי גאון ז"ל פי: האריך בה רב אשי דברי
 פיוסים הרבה והרבה אמרי שפר. כענין
 שמאריכין בה עכשיו בני בצרה
 ועילום וסרס שאומרים אשר ברא
 (יין) עסיס ותירוש טוב כו" (נמוקי
 שזכ"ני, ירושלם תרמ"ו מכ"י); ואית בראי
 דמאריכין ואמרין אשר ברא יין עסיס
 משמח אלהים ואנשים ומילי נפישתא
 (מתשוכת רב האי בס' העתים עמ' 288).

1. אכו מצה זו. 4. ויזרון אכו: באא חסר. 6. אכו סי
 בורא פרי הגפן יקולון. 8. אכו לבדו האל הקדוש בורא.
 10. ולכן - פאחדהם אכו (שם: וליכן); אא לכן
 אלג אכר אלתי יגכ אן יקול אן אחדהמא.
 13. ע"א ברכה זו עי' אוצר השירה והפיוט ח"ב עמ'
 64 סי' 1449 ועמ' 68 בערך הבא אחרי 1528. מן
 הדפוסים שנרשמו שם הושוו כאן רק הגדה כמנהג
 תימן ותכלאל. שצוינו להלן תת (ובמקום שנוסח
 הגדת תימן שונה מנוסח התכלאל, צוין: תימן).
 הפנים עס"י א"א בהשואה לאכו כו כח אדד. 14. אכח
 בחר בנו מכל. 16. אדד תת מכל עם. 17. כלו'
 אין באכו כח אדד תת. אכו כח אדד שעשורצונו. 18. ירבות' אין באכח אדד תת; אכח וגבורות. 19. עדת.
 כאן סותח אכו. אדד תת ונטע. 20. אדד תת וראשית. 21. אכו שהן משולין, אכו שהן משולים. אכו כח

וַיְהִי עֲלוֹנוֹיִם בְּקֶרֶב תְּבֵל	וַנִּכְבְּדִים עַל כָּל הָאוֹמוֹת
זֵיו פְּנֵיהֶם כְּזֵיו הַשָּׁמֶשׁ	וּמְרֵאָה דְמוּתָם כְּמִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת
לָהֶם יֵרְאוּ מַלְכִים וְקָמוּ	שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לְמַעַן יֵי אֲשֶׁר נֶאֱמַן	קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי בַם בַּחַר
כָּל רוֹאֵיהֶם יִפְרוּם	כִּי הֵם זָרַע בְּרַךְ יֵי
וַיִּקְדְּשֵׁנוּ קְדוּשַׁת עוֹלָם	וּשְׁמוֹ הַגְּדוֹל עָלֵינוּ קָרָא
אוֹתָנוּ קָרָא עֲדָה לְשֵׁמוֹ	סִגְלָה וְנַחֲלָה מִימֹת עוֹלָם
וַיִּקְרַבְנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי	וַיִּגִּישֵׁנוּ לְפָנֵי חוֹרֵב
ב וַיִּוְרִישֵׁנוּ דְבָרֵי / חַיִּים	כְּתוּבִים בְּאֲצַפְעֵ הַדְּרוֹ
10 וַיַּעַשׂ לָנוּ נִסִּין וּגְבוּרוֹת	וַיִּפְרַקְנוּ מִצְרֵינוּ
וַיַּגְאֵלְנוּ מִכַּף אוֹיֵב	וַיִּוְשִׁיעֵנוּ מִיַּד שׁוֹנֵא

ויתן לנו ייי אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון ויום חג המצות הזה זמן חירותנו

בשמחה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים

וַיִּבְחַר בּוּ בַיּוֹם הַזֶּה מִכָּל הַיָּמִים	וַיִּרְצָה בּוּ וַיִּקְדְּשֵׁנוּ מִכָּל הַזְּמַנִּים
15 לְהִיּוֹת מִהַלְלִים בּוּ עַל פְּלֵאֵי מַעֲשָׂיו	וְלִהְיוֹת מְזַכְּרִין אוֹתוֹ בְּכָל שָׁנָה וּשְׁנָה
לְהוֹדִיעַ כִּי בּוּ הוֹצִיא יְיָ אֶת עַבְדָּיו מִמִּצְרַיִם	מִכּוּר הַבְּרֹזֶל אוֹתָנוּ מִלֵּט
לְהוֹדִיעַ כִּי בּוּ קָבְלוּ אֶת מַלְכוּתוֹ בְּרִצּוֹן	וְלַעֲבֹדוֹ בְּלִבָּב שְׁלֵם
לְהוֹדִיעַ כִּי בּוּ עָשָׂה נִקְמוֹת בְּאוֹיְבֵיהֶם	וּבּוּ שָׁקַע צְרִיחֵם בַּיָּם
לְהוֹדִיעַ כִּי בּוּ עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֵינוּ נִסִּין וּגְבוּרוֹת לְאוֹהֲבָיו	וּנְפִלְאוֹת רַבּוֹת לְבָנֵי יִדְיָדָיו

20 כי בנו בחרת אותנו קדשת מכל העמים מועדי קדשך בשמחה וששון הנחלתנו ברוך אתה ייי מקדש ישראל והזמנים.

- כצבא. אכי ומכוונים ככוכבי. אכי כי אדד תת רקיע. 1. אכי כי להיות עליונים. אכי מכל האומות.
 2. אכי כזוהר השמש ... דמותן. אכי אדד תת כמלאכי שרת. 4. אכי ויבחר בם; אכי אדד תכלאל: אשר
 בם בחר; אכי כי בם בחר מכל האומות. אח"כ נפסק הקטע; תימן: למען ה' צבאות אשר בם בחר.
 8. אכי הר חורב. 10-11. אכי ויעש לנו ה' אלהינו נסים וגבורות ויושיענו ... ויגאלינו מיד אויב, וכאן
 נפסק הקטע; אכי ויושיענו מיד שונא ויגאלנו מיד אויב ויתן; אדד תת ויעש לנו ה' אלהינו נסים וגבורות
 ויגאלנו מיד אויב, בלי: ויפרקנו ... ויושיענו ... 12. תת ויתן לנו (תימן: ותתן) ה' אלהינו משפטים
 ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים ותתן לנו ה' אלהינו (תימן: באהבה) מועדים ... לששון את יום
 טוב מקרא קדש הזה את יום חג המצות ... באהבה זכר ליציאת. אכי וחגים לששון ... חירותינו מקרא.
 14. אכי ורצה בו. 15. אכי מזכירים; אדד תת להיות מזכירים. 17. אדד תת עליהם עול מלכותו ברצון
 ועבדותו. 18. אדד תת עשה ה' נקמות. באדד תת שורה 18 לפני שורה 17. באכי חסרה שורה 18.
 19. אכי אדד תת נסים. 20. אכי אדד תת ואותנו. כאן נפסק אכי וממשיך בעמ' הבא שו' 25. אדד תת ומועדי. תת

קז. א ואלקול אלב זיאדה אגאדה תקאל קבל / אן והדבור השני הוספת אגדה שאומרים אותה יקולן רבן גמליאל אומר: לפני שאומרים רבן גמליאל אומר:

ר יוסי הגלילי אומ' מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות במצרים הוא אומר ויאמרו התרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא ועל הים הוא אומר וירא ישראל את היד הגדולה כמה לקו באצבע עשר מכות אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות ר אליעזר או מנין שכל מכה ומכה שהביא המקבה על המצרים במצרים היתה שלארבע מכות שנא ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים עברה אחת וזעם שתיים וצרה שלוש משלחת מלאכי רעים ארבע אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות ר עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא המקבה על המצרים במצרים היתה שלחמש מכות שנא ישלח בם חרון אפו אחת עברה שתיים / וזעם שלוש וצרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש אמור מעתה לקו המצ במצרים חמשים מכות ועל הים לקו מאתיים וחמשים מכות כמה מעלות למקום עלינו אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו ואלו עשה בהם שפטים ולא נתן לנו את ממונם דיינו ומניין שנתן לנו את ממונם שנא וינצלו את מצרים עשאוה כמצולה שאין בה דגה למה מחבב הכתוב את בנות הים יתיר מבנות מצרים אלא מה שהיה בבתיים נטלו במצרים ומה שהיה בבתי תסוראות נטלו על הים כנפי יונה נחפה בכסף זו בנות מצרים ואברותיה בירקרק חרוץ זו בנות הים ותרבי ותגדלי זו בנות מצרים ותבואי בעדי עדיים זו בנות הים תורי וזב נעשה לך זו בנות מצרים עם נקדחת הכסף זו בנות הים ואילו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים דיינו ואילו קרע לנו את הים ולא קח, א. 20 העבירנו בתוכו בחרבה / דיינו ואילו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע שונאינו בתוכו דיינו ואילו שקע שונאינו בתוכו ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא נתן לנו את השבת דיינו ואילו נתן לנו את השבת ולא קירבנו לפני הר סיני דיינו ואילו קירבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו ואילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ דיינו ואילו הכניסנו לארץ ולא בנה לנו בית הבחירה דיינו כמה מעלות טובות כפולות ומכופלות למקום עלינו הוציאנו ממצרים ועשה בהם שפטים ונתן לנו את ממונם וקרע לנו את הים והעבירנו בתוכו בחרבה ושקע שונאינו בתוכו וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ונתן לנו את השבת וקירבנו

ובששון. 14. כ'ו יש גם כהגדה מנהג כומכי ומנהג תימן
 15. ברכות ט' ב'. ראה הוספן. מכילתא דרשב"י ועוד.
 ומדה"ג לשמות. 16. תסוראות = אוצרות. ועי' במקורות שהובאו בערוך השלם ע' תסור.
 17. א"א על הים בירקרק חרוץ כנפי.
 18. על אחת כמה וכמה טובה כפולה מכפולה (על הגליון: ומכופלות) למקום עלינו הוציאנו.
 19. א"ב שפטים ועשה באלהיהם והרג כבוריהם ונתן.
 20. וקירבנו. כאן פותח משיי.

לפני הר סיני ונתן לנו את התורה והכניסנו לארץ ישראל ובנה לנו בית הבחירה כפרה על כל עונותינו.

ואלקול אלג:

והדבור השלישי:

ב קח. ב אַתָּה גֹּאֲלֶתְךָ אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעוֹת נְטוּיָה.

5 בְּהֵיטוֹת אֲבוֹתֵינוּ בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיוּ מְעוּנִים וּמְשׁוּעָבָדִים תַּחַת יַד פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם.

גַּם שֵׁם פָּרוֹ וְרֵבּוֹ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּכְאֲרֹזִי לְבָנוֹן גָּבְהוּ בְּקוֹמָה.

דִּבֶּר פְּרַעֲה לְמַחֲוֹת אֶת שְׁמֵם וּלְהֶאֱבִיד זְכָרָם מִקְרֵב תִּבְלֵ.

הוּא וְעָמֹל בְּעֵצָה הָיוּ וַיִּתְחַכְּמוּ סוּד עַל זֶרַע יִשְׂרָאֵל.

וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּפִרְךָ וּבְתִשְׁנִיָּק גְּדוֹל קִצְרָה רוּחָם.

10 זֶרַע יִשְׂרָאֵל אֲנַחֲה לְבֶשׂ כִּי יַד אוֹיֵב גָּבְרָה עֲלֵיהֶם.

חַי וְקַיִים שָׁמַע בְּקוֹלָם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים בְּרוּךְ הוּא הֶאֱזִין לָהֶם.

טוֹב וַיִּשָּׂר גְּדֹל מֵהֶם מִשָּׁה יָדִיד בְּחֻזֹן הוֹשִׁלָּח.

יַחַד הֶרְאָם בְּאוֹתוֹת שְׂדֵי וּבְמִינֵי נִגְעִים שְׁנַשְׁפְּטוּ בְּנֵי חָם.

כָּל בְּכוֹרֵיהֶם לְטַבַּח מִסֵּר. רֵאשִׁית בְּטָנָם לְדַבֵּר גְּדוֹל.

15 לָכֵן נִפְלָה צַעֲקָה גְּדוֹלָה בְּמִצְרַיִם בְּכִי וּמִסָּפַד בְּכָל חוּצוֹתֶיהָ.

לְעַבְדוֹת לְחִירוֹת יֵצְאוּ יְדִידִים וְאִין כּוֹשֵׁל בְּמִסְפַּר שְׁבָטִים.

קט. א נִהְיָם בְּטוֹבוֹ / צוֹר עוֹלָמִים וַיִּגִּיעַם לַיָּם סוּף בְּרַחֲמִים רַבִּים.

סגֵר הַיָּם בְּהֶמוֹן גָּלְיוֹ שׁוֹנֵא רִדְף בְּהֶמוֹן חִילוֹ.

עֵינֵיהֶם נִשְׂאוּ לְמֵרוֹם לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֲבִיר יַעֲקֹב.

20 פִּיָּהֶם פָּתְחוּ גְאוּלֵי יְיָ וְשִׁבְחוּ לְמַלְכָם עַל רוֹב נִפְלְאוֹתָיו.

1. אכיו לכפרה. 2. אכיו ויזידון איצא פי אשר גאלנו; 3. עי' שמות א, מ--י. 4. מלשון -שהם מתים טשמו ואלחאלח יזידון פי אשר [גאלנו]. 5. טשמו בתוך מצרים. 6. טשמו רבו ופרו. 7. תת ולאנד זכרם. 8. תת בעצה אחת היו. 9. תת לבשו. 10. אכיו טשמו קולם. בתת אין ברוך הוא. 11. תכלאל: מהם גדל. אכיו משה מהם. 12. אא שנשפטו בניהם; אכיו הראה אותות ... שנשפטו בניהם; טשמו שנשפטו בני חם; הפנים עפי' תת. 13. ימסר" אין בתימן. תת וראשית ... גדול הסגיר. 14. בכי, כאן נפסק אכיו. אא כל חוצותיה. 15. שבטים תת; אא שבטים; טשמו שבטיו. 16. תכלאל: והגיעם. 17. תימן; שונא ורודף; תכלאל: ושונא רודף. 18. תת לשבח למלכם.

צֶהֱלֵךְ רִכְבוּ בְּאוֹיְבֵי עִמּוֹ לְהַשְׁלִיךְ שׁוֹנְאָיו אֶל תּוֹךְ מְצוּלָה.

קָרַע יְיָ אֶת מֵי הַיָּם וְקִיַּים שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לְאַבוֹתֵינוּ.

רְאוּ יְדֵידִים בְּפָגְרֵי שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁהֵן מוֹטְלִין עַל שִׁפְתַי הַיָּם.

שִׁירָה וְזִמְרָה וְדַבְרֵי הַלֵּל אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָי קוּנוּ.

תְּהַלְלָה וְתִפְאָרֶת וְדַבְרֵי תוֹשֵׁבְחוֹת אָמְרוּ פְּדוּיִים לְפָנָי גּוֹאֲלִים וּמוֹשִׁיעִים.

כן אלהינו ואלהי אבותינו הגיענו בשם

עד סוף הדבור. ואע"פ שיש בשלש ההוספות האלה אריכות לשון מרובה, אינן מזיקות למי שאמרן מפני שאינן בתוך תפלה.

וכשהגיע ראש החבורה לגאל ישראל ושתו, יטלו ידיהם ויברכו על נסילת ידיים ויקח בידו ככר וחצי ויברך ה' מוציא, ואם היה ליל שבת יברך על שתי ככרות וחצי, ויחלק להם ולא יאכלו ולא ידברו אלא כל אחד מהם יחזיק את הפרוסה בידו עד שיברך המברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה ויטבלו במלח ויאכלו. אח"כ יקח כל אחד מהם עלה של חסא והוא יברך להם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה ומרור ויטבלו בהליק ויאכלו. אח"כ יכרך מצה ומרור ביחד ויאכלו ממנו

אלי אכר אלקול. והדה אלג זואיד ועלי אן פיהא חשו כתירא פאנהא לא תצ"ר אלקאיל אדא קאלהא אד ליס הי פי צלוה.

פאדא בלג גליל אלקום אלי גאל ישראל ושרבו יגסלון ידיהם ויברכו על נסילת ידיים ויאכ"ד בידה רגיף ונצף ויברך / ה מוציא ואן כאן לילה אלסבת פיברך עלי רגיפין ונצף ויפרק עליהם ולא יאכלון ולא יתכלמון לכן ימסך כל ואחד מנהם אלכסרה בידה חתי יברך אלמברך אש קדש במצותיו וצ על אכילת מצה ויגמסון פי אלמלח ויאכלון. תם יאכ"ד כל ואחד מנהם ורקה כ"ס ויברך להם אשר קדש במצו וצו על אכילת מרור ויגמסון פי אלהליק ויאכלון. תם יגמע מצה ומרור ויאכלון מנה

עיניהם לאניהם שבשמים וצקרו".¹ כלומר הרכב של הקב"ה שמח להשליך אויבי עמו אל תוך מצולה, ועי' שה"ש רבה על הפסוק - לסוסי ברכבי טרעה".² עי' שמות יר. ל.³ השוה טרע"ג והל' הריצ"ג ח"ב עמ' ק"ג.⁴ וכ"ה בסרע"ג השלם וכך הובא בשמו בה' הריצ"ג שם. אבל בד' ווארשא: לאכול מצה. וכך הובא באר"ח ואבודרהם, ועיי"ש בהערות שבסוף הספר. - ויטבלו במלח: ובסרע"ג: ומסבל בחרוסת. ועיי"ש בהערות פרומקין. ובאבודרהם: -וכתב רב עמרם ורבי' סעדיה והרמב"ם ז"ל לסבול המצה בחרוסת". גירסתו היתה איפוא שונה משלנו. ודעת נהגינן כמתיבתא למעבד' הובאה ע"י בעל המנהיג.

1. תת צלל רכבו... והשליך שונאיהם לתוך מי מצולה.
2. טשמי תת מי ים סוף. תת לקים שבועה ...
3. טשמי שהם מוטלין: תת שהם מוטלים.
4. תת קונהו.
5. א"ה התושבחות. - ומושיעם" אין בטשמי תת.
6. טשמי כן ה' אלהינו.
7. טשמי כחיר מן אלחשו ואלאטנאב.
8. או חסר בא"ה.
9. טשמי פליגטלו אידיהם ... פי ידה רגיף מצה ונצף רגיף.
10. טשמי יום אלסבת פליברך.
11. טשמי יאכלו.
12-15. טשמי ואחד אלכסרה אלמצה פי ידה ... אלמברך ברכה תאניה.
רצ עמרם, שמביאה גם בשם רב משה המעיד: - והכי

לקמיה בלא ברכה. ויאכלון מא שאו עלי אל-
 מאידה ויתמלון מן אלטעאם ואן אראדו אן
 יאכלון עלי אלמאידה שיא מן אלפואכה יקדמון
 ויברכון קבלה ובעדה כמה שרחנא פי באב
 אל ברכות ובעד דלך יאכלון אכר טעאמהם
 לקמיה פטיר וירפעון אלמאידה ויגסלון ידיהם
 וימלא כאסא תאלתא ויברך ברכת מזון
 וימלא כאסא ראבעא ויבדדי עליה מן חית בלג:

6

לא לנו ייי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך. למה / יאמרו
 הגוים איה אלהיהם. ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה. עצביהם כסף
 וזהב מעשה ידי אדם. פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו. אזנים
 להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון. ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו
 לא יהגו בגרונם. כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם. ישראל בטח
 ביי עזרם ומגנם הוא. בית אהרן בטחון ביי עזרם ומגנם הוא. יראי ייי
 בטחו ביי עזרם ומגנם הוא. ייי זכרנו יברך את בית ישראל יברך
 את בית אהרן. יברך יראי ייי הקטנים עם הגדולים. יסף ייי עליכם עליכם
 ועל בניכם. ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ. השמים שמים ליי והארץ
 נתן לבני אדם. לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה. ואנחנו גברך יה
 מעתה ועד עולם הללויה. אהבתי כי ישמע ייי את קולי תחנוני. כי

ק. א

10

15

הטה אזנו לי ובימי אקרא. אפפוני חבלי / מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון
 אמצא. ובשם ייי אקרא אנה ייי מלטה נפשי. חגון ייי וצדיק ואלהינו מרתם.
 שמר פתאים ייי דלתי ולי יהושיע. שובי נפשי למנוחיכי כי ייי גמל עליכי.

ק. ב. 20

1. טשמי לקמה מנהא. 1-4. טשמי ויאכלון. מא שאו ויתמלון מן אלטעאם וישרבון מא [שאו עלי]
 אלמאידה ואן אראדו אן יאכלו שיא מן אלפואכה פליקדמוה איצא עלי אלמאידה ויברכון. 6-7. טשמי
 פטיר אכר כל שי ... ויגסלון אידיהם ולא יברכון על נטילת ידים וימלי. 7. טשמי ברכת המזון כמה
 שרחנא ויתכון וישרבון וימלי. 8. טשמי בלג והו לא לנו ייי לא לנו והם יגיבון עלי כל קסעה מן
 אלקול הללויה אלי אכר אלמומור וכולך אהבתי כי ישמע יי אלי אכר אלמומור וכולך הללו את יי כל
 גוים אלי אכר אלמומור תם יקול הודו ... ויגיבון הם הודו ... וכולך עלי פסוק פסוק מן יאמר נא ישראל
 אלי נגילה ונשמחה בו פאלא קאל אנא ... אגאובה מתל דלך וכולך אנא ... אלי אכר אלמומור אלגואב
 מתל אלקול כלמה בכלמה תם יברך יהללך.

והוא מעיר: "ואני נפלאתי על זה ... ולא ראיתי ולא
 שמעתי מנהג זה מעולם". ובמחזור מנהג תימן כ"י
 שבירי: ויגמסון פי אלדוכה. 1. שזהו רק זכר
 למקדש כהלל. 4. כמו שבארנו: עי' לעיל עמ' פה.
 5. וכ"ה במחזור תימן. והשעור הוא לפחות כזית.

כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי. אתהלך לפני יי
 בארצות החיים. האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד. אני אמרתי בחפזי כל
 האדם כזב. מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי. כוס ישועות אשא ובשם
 יי אקרא. נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו. יקר בעיני יי המותה לחסידיו.
 5 אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי. לך אובח זבח
 תודה ובשם יי אקרא. נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו. בחצרות בית
 יי בתוככי ירושלם הללויה. הללו את יי כל גוים שבחווהו כל האמים.
 כי גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה. הודו ליי כי טוב כי
 לעולם חסדו. / יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו. יאמרו נא בית אהרן כי
 לעולם חסדו. יאמרו נא יראי יי כי לעולם חסדו. מן המצר קראתי יה ענני
 במרחב יה. יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם. יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי.
 טוב לחסות ביי מבטח באדם. טוב לחסות ביי מבטח בנדיבים. כל גוים
 סבבוני בשם יי כי אמילם. סבבני גם סבבוני בשם יי כי אמילם. סבבני
 כדבורים דעכו כאש קוצים בשם יי כי אמילם. דחה דחיתני לנפל ויי
 עזרני. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין
 15 יי עשה חיל. ימין יי רוממה ימין יי עשה חיל. לא אמות כי אחיה ואספר
 מעשי יה. יסר יסרני יה ולמות לא נתנני. פתחו לי שערי צדק אבא במ
 אודה יה. זה השער ליי צדיקים יבאו בו. אודך כי עניתני ותהי לי לישועה.
 אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. מאת יי היתה זאת היא נפלאות / בעינינו.
 20 זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו. אנא יי הושיעה נא אנא יי הצליחה
 נא. ברוך הבא בשם יי ברכנוכם מבית יי. אל יי ויאר לנו אסרו חג בעבתים
 עד קרנות המזבח. אלי אתה ואודך אלהי ארממך. הודו ליי כי טוב כי
 לעולם חסדו.

קיא.א

10

15

קיא.ב

20

25

והם יגיבון עלי כל קטעה הללויה אלי. והם יענו על כל פסוק הללויה עד כי
 כי גבר עלינו חסדו ואמת יי. גבר עלינו חסדו ואמת יה.
 לעולם הללויה תם יקול הודו ליי. לעולם הללויה. אח"כ יאמר הודו
 כי טוב כי לעולם חסדו ויגיבון לה. כי טוב כי לעולם חסדו והם

הם הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו וכדלך עלי פסוק פסוק מן יאמר נא ישראל אלי נגילה ונשמחה בו פאדא קאל אנא יי הושיעה נא לגיבון אנא יי הושיעה נא פאדא קאל אנא יי הצליחה נא ואלו אכר אלי מזמור הם יברך

יענו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. וכן על כל פסוק מן יאמר נא ישראל עד נגילה ונשמחה בו. וכשאמר אנא ה' הושיעה נא. וכשאמר אנא ה' הצליחה נא יענו כמו כן אנא ה' הצליחה נא. ועד סוף המזמור. אח"כ יברך

יהללוך יי אלהינו עמנו כל מעשיך וחסדיך צדיקים עושי רצונך מקימי תורתך כלם עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו את שמך כי לך טוב להודות ולשמך נעים לומר בכל יום תמיד ומרומם על כל / ברכה ותהלה ב' א' יי אלהינו מלך העולם האל המלך המהולל המשובח המפואר בפניו ובפי כל הנשמות מלך אל חי וקים משובח שמו תמיד ימלוך לעולם ועד

ויתכון וישרבון. ומן תברע בכאס כאמס יקול עליה

ויסבו וישתו. והמוסיף מרצונו כוס חמשי יאמר עלי

הודו ליי כי טוב
הודו לאלהי האלהים
הודו לאדני האדנים
לעשה נפלאות גדלות לבדו
לעשה השמים בתבונה
לרקע הארץ על המים

כי לעולם חסדו
כי לעולם חסדו
כי לעולם חסדו
כי לעולם חסדו
כי לעולם חסדו
כי לעולם חסדו

5. פאדא קאל, טשמי; באא חסר. 9-11. טשמי וצדיקים עושי רצונך כולם... יודו וישבחו ויפארו ויקדשו את שם קדשך... להודות בכל עת. 11-12. טשמי תמיד ברוך אתה יי המלך המשובח חי וקיים תמיד. 14. טשמי תברע פלימל כאסא כאמסא ויקול עליה הודו ליי כי טוב הודו לאלהי האלהים אלי אכר אלמזמור.

9. וה' חיים כהן לא היה חותם בסוף החלל בברכה כי די בחתימה של ישתבח ולמה יחתום שתי פעמים בענין אחד וכן כתוב בסדר רבי סעדיה (אבודרהם). ועי' פסחים ק"ח א' תר"ה רבי יוחנן. 14. ונשאל מרב (= מר רב) האי: אשכחנן למרבא סעדיה דאמ' ומי שרוצח לשחות כוס ה' ולומר עליו ההלל הגדול מניח יהללוך ואומרו לאחריו ואסור לו אח"כ לאכול ולשתות אלא מים לצמא" (ריצ"ג ח"ב עמ' ק'). וזוהי מחלוקת בין גאיני סורא לגאוני סומבדיתא, כי בס"ב ילא נהנו בכוס חמשי כל עיקר". ועי' מש"כ ע"ז ר"א ביכלר ב-REJ כרך נ' עמ' 162. ובסדר ר"ש בן נתן מסגלמטה כי אוכספורד דף ע"ט ב': יכאסא כאמסא ויקול עליה הלל הגדול... אלי אכר אלמזמור וחיניד יקול ברכת יהללוך תם ישרבה ואפתי כדלך רב משה ורב סעדיה ורב האי גאונים ז"ל.

כי לעולם חסדו	לעשה אורים גדלים
כי לעולם חסדו	את השמש לממשלת ביום
כי לעולם חסדו	את הירח וכוכבים לממשלות בלילה
כי לעולם חסדו	למכה מצרים בבכוריהם
כי לעולם חסדו	ויוצא ישראל מתוכם
כי לעולם חסדו	ביד חזקה ובזרוע נטויה
כי לעולם חסדו	לגזור ים סוף לגזרים
כי לעולם חסדו	והעביר ישראל בתוכו
כי לעולם חסדו	ונער פרעה וחילו בים סוף
כי לעולם חסדו	למוליך עמו במדבר
כי לעולם חסדו	למכה מלכים גדלים
כי לעולם חסדו	ויהרג מלכים אדירים
כי לעולם חסדו	לסיחון מלך האמרי
כי לעולם חסדו	ולעוג מלך הבשן
כי לעולם חסדו	ונתן ארצם לנחלה
כי לעולם חסדו	נחלה לישראל עבדו
כי לעולם חסדו	שבשפלנו זכר לנו
כי לעולם חסדו	ויפרקנו מצרינו
כי לעולם חסדו	נתן לחם לכל בשר
כי לעולם חסדו	הודו לאל השמים

ויענו הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו על כל פסוק ופסוק, וזה יהיה אחרי שהשמיט יה ללוד עד שיאמרו אחרי (המזמור) הזה, ואסור לאכל או לשנות שום דבר אחרי ההלל האחרון, חוץ מן המים לצמאו.

ויענו הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו עלי כל פסוק ופסוק קד תרד יה ללוד חתי יקולה בעד הדא, ולא יחל אן יוכל שיא או ישרב שיא בעד אלהילי אלאכיר אלא אלמא מן אלעטש. /

22- אחרי שהשמיט: כלומר המוסיף כוס חמשי. 24- ואין זכר לנשמת, וכ"ה בסרע"ג ומחזור מנהג רומי וספרד, וכן ברמב"ם: ואומר עליו ברכת השיר והיא יהללך.

21- ששמי ויגיבונה. 22- כל ששמי, בא"א חסר. ששמי ברכה יהללך. 23-25- ששמי יחל בעד אלהלל אן יוכל שיא ולא ישרב. אלא אן יכון אלמא מן עטש.